

Povinnost a donucení ve zdravotnictví

3. přednáška

České a evropské zdravotnické právo
2014, Filip Křepelka

Důvody pro donucení – právo a etika

- Povinnost podstoupit zdravotnický zákrok
 - odůvodnění ochranou života a zdraví pacienta
 - odůvodnění obecným zájmem: zachování veřejného zdraví, pořádku, bezpečnosti, důležitých zájmů jiných.
 - povinnost uznává též zdravotnická etika a společnost
- Povinnost poskytnout zdravotní péči
 - vysoké hodnocení života a zdraví a nemožnost poskytnutí péče na komerčním základě nejen v urgentních, ale též v mnoha dalších případech.
 - zdravotnická etika ukládá povinnost poskytnout péči, společnost očekává alespoň první pomoc.

Karanténa - historie

- Karanténa – původ slova 40 dní izolace.
- V dávnější minulosti strach z epidemií (mor, tyfus, cholera...) ústící v razantní zákroky vůči nemocným včetně domnělých.
- Vzhledem k neznalosti, nevědomosti a panice se leckdy přijímaly až šikanující opatření.
- Poslední půlstoletí uvolnění založené na víře ve zvládnutelnost epidemií.
- Moderní ohrožení a reakce v současném světě obrovské mobility: soudobá rizika (TBC, SARS, ebola, „superchřipka“, tradiční závažné a nakažlivé choroby)

Právní rámec pro karanténu v ČR

- Stručná úprava v zákoně o ochraně veřejného zdraví (258/2000 Sb.): 64-65
- Pracovní definice: individuální omezení pacienta trpícího zvláště nakažlivou závažnou chorobou za účelem zamezení šíření.
- Jednotlivé aspekty karantény:
 - vymezení závažných chorob zasluhujících karanténu:
 - omezení pohybu.
 - omezení kontaktu s dalšími osobami.
 - povinnost podstoupit léčbu.
 - práva uvržených do karantény?
 - nároky na podobu léčby?

Karanténa - mezinárodní a nadnárodní právo

- Dlouhá historie mezinárodního jednání o karanténních opatřeních v 19. a 20. století.
- Právo RE a karanténa: vzácná judikatura Evropského soudu pro lidská práva (případ Enhorn proti Švédsku) potvrzuje možnost karantény za určitých podmínek (je stručná česká právní úprava zcela odpovídající?)
- Úmluva o lidských právech a biomedicíně a karanténa: žádná zvláštní pravidla pro karanténu, pouze obecná klausele (26) o omezeních práv.
- Právo EU a karanténa: nevyužívaná možnost omezení migrace jednotlivců mezi členskými státy z důvodu ochrany veřejného zdraví (konfrontace zákona o pobytu cizinců a zákona o ochraně veřejného zdraví)

Epidemie

- Masová epidemie (pandemie): pokus o definici, obvyklá každoroční chřipková epidemie ji určitě není, může jí nicméně chřipková pandemie.
- Případy ve vzdálené nebo blízké minulosti: mor, cholera, tyfus, španělská chřipka, pravé neštovice, ebola v případě zvláště nakažlivých chorob, TBC a HIV – AIDS v případě méně nakažlivých chorob.
- Absence soudobé zkušenosti s epidemií nebo pandemií: vzácné případy rozsáhlejších opatření proti epidemiím, omezená připravenost práva na takové případy.

Epidemie – reakce státu na ni

- Přijímaná státní nebo místní opatření obecně:
- Současná legislativa pro případ epidemie v ČR v zákoně o ochraně veřejného zdraví je stručná (69), předpokládá se řada opatření a omezení: zákaz rizikových výrob, zákaz styku a kontaktu osob a skupin osob, regulace užívání pitné a dalších vod, regulace poskytování zdravotní péče, dezinfekce a další blíže nespecifikovaná opatření.
- V případě závažnější epidemie snad možnost postupu podle ústavního zákona o bezpečnosti ČR, představitelný je nouzový stav kvůli ohrožení zdraví.

Souvislost: povinnost zdržet se šíření nakažlivé choroby

- 152 – 153 TZ (2010)
- Je třeba odlišovat od individuální karantény nebo opatření proti epidemiím: je požadavkem kladeným na všechny pacienty, nepředpokládá rozhodnutí.
- *In extremis* připadá v úvahu dokonce trestní postih – rozlišuje se úmyslné a nedbalostní šíření, zvláštní skutkové podstaty jsou pro choroby rostlin a zvířat
- Problémy: Jak určit okruh chorob? Je zjevné, že běžná chřipka takovou nemocí není.

Co problémy zdravotního stavu uvedeného pacienta v procesu odsuzování či při věznění?

Povinné léčení u pachatelů trestných činů

- U běžné, snížené nebo žádné přičetnosti v souvislosti s trestáním (povinná léčba na základě rozsudku trestního soudu): česká právní úprava - 98 a násl. TZ stanoví podmínky, zejména předpoklad účelnosti a přiměřenosti (hospitalizace, ambulantní péče).
- Jako opatření napravující pachatele do budoucna se může jevit speciální zdravotní péče: sexuologická, alkoholových a drogových závislostí. Ochranné léčení může být na dobu neurčitou.
- Praxe nebyla uspokojivá, zejména věznění spojené s ochrannou léčbou
- Proto nový zabezpečovací detence dle 100 TZ – Ústav pro výkon ZD.

Péče o vězně, nucené zákroky

- Prosím nezaměňovat s omezeními (volba, možnosti) v oblasti zdravotní péče, které dopadají na nemocné vězně ve vazbě anebo ve výkonu trestu.
- V rámci zvládnání či trestání se prováděly v minulosti zdravotnické zákroky, často bez jejich souhlasu.
- Zahraniční praxe propracovanější a patrně účinnější než praxe v ČR, někdy razantní a sporné zákroky.
- Sporné invazivní a nezvratné metody užívané v minulosti jako prevence kriminality: kastrace (nyní tendence kastraci nabízet jako alternativu ke trestu nebo ochrannému léčení – kritika ČR ze strany RE), lobotomie, stereotaktické operace na mozku. Právo mnoha zemí včetně ČR pro ně stanoví zvláštní pravidla.

Povinné léčení mimo rámec trestní represe – zdánlivé, skutečné

- V souvislosti se služebním nebo pracovním poměrem v podobě sankce propuštění nebo přeřazení na jinou – méně placenou práci. Toto však není povinným léčením, nýbrž možným následkem neléčení.
- Povinné léčení jen v armádě anebo za válečných nebo srovnatelných stavů.
- Odlišovat od zdravotní způsobilosti k výkonu profese posuzované podle předpisů o bezpečnosti práce, ovšem s nemalými mzdovými, kariérními a statusovými důsledky pro nevyhovujícího pracovníka.

Nedobrovolná psychiatrická péče

- Většina psychiatrických pacientů se svým léčením souhlasí, a to platně, ve svých tzv. *lucidních* okamžicích.
- Rámec základních práv v ČR lhůta v LZPS: sedm dní pro vyřízení (srovnej s rozhodováním o vazbě a max. dobou zadržení)
- Právní úprava v OSŘ (191a- 191g): 24 lhůta pro oznámení, možnost zástupce, povinnost vyšetřit vše, pravidla pro doručování, pravidla pro opravné prostředky, znalecké posudky, posuzování potřeby držení, maximální doba držení jeden rok s možností prodloužení, možnost autoremedury na žádost, ovšem až po uplynutí lhůty.

Základní práva a nucená psychiatrická péče – judikatura ESLP

- Nelidské a ponižující zacházení (čl. 3) nepředstavují omezující opatření, jež jsou nezbytná kvůli zdravotnímu stavu duševně nemocného, včetně poutání na lůžko (*Herczegfalvy proti Rakousku*, č. 10533/83). Je ale nutné nezbytnost dokládat. Bezmocnost psychiatrických pacientů vyžaduje pečlivé hodnocení nezbytnosti omezujících opatření: jen tak lze předejít nelidskému a ponižujícímu zacházení, jež v psychiatrii nezřídka skutečně hrozí.
- Soud se zabýval také vztahem nucené psychiatrické péče a osobní svobody (čl. 5). Dle *Winterwerp proti Nizozemí* (č. 6301/73), že držení v léčebně neospravedlní skutečnost, že jednatel se chová podivně, neslučitelně s mravy a zvyklostmi. Důvodem nucené psychiatrické léčby musí být profesionální psychiatrická diagnóza, porucha musí být natolik závažná, aby odůvodňovala zadržení a nucenou léčbu.

Judikatura ESLP podruhé

- Zdravotní stav pacienta musí být pravidelně zkoumán, jestli důvody nucené léčby nepominuly. Úřední přezkum zdraví psychiatrického pacienta musí být urychlený, Soud formuloval zásady pro hodnocení včasnosti (*E. proti Norsku*, č. 11701/85).
- Zjištěné zlepšení zdravotního stavu vyžaduje propuštění, jakkoli lze připustit jeho přiměřený odklad, je-li třeba zabezpečit ambulantní péči nebo podobná opatření (*Johnson proti Spojenému království*, č. 22530/93).
- Soud se vyjadřoval také k soukromí pacienta. Porušení práva na soukromí (čl. 8) shledal v nemožnosti náhrady vnitrostátním právem určeného nejbližšího příbuzného kvůli nedůvěře pacienta (*JT proti Spojenému království*, č. 26494/95).
- Konečně bylo zdůrazněno, že ochrana života (čl. 2) psychiatrických pacientů, zvláště těch, kteří jsou ve vazbě nebo ve vězení, vyžaduje rozumná opatření ztěžující pokusy o sebevraždu (*Keenan proti Spojenému království*, č. 27229/95).

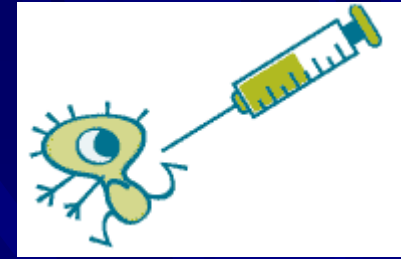
Ústavní soud a nucená psychiatrická léčba

- Ústavní soud ČR se senátními vyhovujícími nálezy opakovaně vyjádřil k problematice pozorování obviněného ve zdravotnickém ústavu, problematice rozhodování o zbavení způsobilosti k právním úkonům nebo nucené psychiatrické léčbě.
- Důvodem zásahu bylo zpravidla porušení procesních práv dotčených jednotlivců.
- Velký počet ústavních stížností týkajících se nucené léčby nebo souvisejících záležitostí Ústavní soud nicméně odmítá, popř. odkládá. Podobně jako jiné instituce je zavalen stížnostmi kverulantů často s psychiatrickými diagnózami.

Protialkoholní léčení, záchytka

- Dle § 17 zákona č. 379/2005 o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a dalšími návykovými látkami je jednotlivec, který je pod vlivem alkoholu na stupni, že ohrožuje sebe či jiné, povinen podrobit se hospitalizaci na „záchytce“. Obdobně to platí pro drogové narkomany.
- Stanovují se pravidla pro financování, nezletilé, oznamování praktickému lékaři apod.

Povinné očkování v Česku

- Odůvodnění povinného očkování: potlačení šíření chorob, a to dokonce také v případě nemožnosti či nezajištění stoprocentního očkování populace.
- Právní rámec v ČR: 45-52 zákona o ochraně veřejného zdraví, prováděcí vyhláška 537/2006 Sb. vymezuje jednotlivé druhy očkování dětí a dospělých, rozlišování na pravidelné, zvláštní, mimořádné, smluvní.
- Obecně povinné očkování jenom v případě dětí.
- Odpírači: motivace a argumentace zdravotní (klasická, alternativní medicína), náboženská a etická, politická (absolutizace osobní svobody).
- Represe: přešupek na úseku zdravotnictví, pokuta až 10000 Kč. Nepřijetí dítěte do školky apod.

Očkování v zahraničí a před mezinárodním soudem

- Zahraniční právní úprava očkování: řada států připouští vyhýbání se očkování v míře větší než je možné v ČR, mnoho států nemá tak komplexní očkovací schéma jako ČR a následkem toho je v nich nižší míra pokrytí obyvatel, v některých státech možnosti odmítání.
- V minulosti v některých zemích politický odpor, až revolty obyvatel proti vakcinaci.
- Vyjádření Evropského soudu pro lidská práva vůči povinnému očkování: za určitých předpokladů a podmínek je možné: rozsudek o stížnosti sdružení X proti Velké Británii.
- V ČR judikatura ÚS a NSS činící očkování dobrovolné.

Povinnost podstoupit vyšetření mimo rámec zdravotní péče – trestní právo

- Trestní řízení - 114 TŘ - povinnost každého strpět ohledání těla a odběry krve apod. potřebné pro vyšetřování trestných činů.
- V případě obviněných a podezřelých možnost fyzického donucení v mezích předepsaných procedur, které nenarušují tělesnou integritu.
- Možnost vyšetřování duševního stavu obviněného (nikoli svědka, poškozeného) včetně „vzetí na pozorování“ - 116 TŘ.

Povinnost podrobit se vyšetření mimo trestní právo

- Alkohol a drogy za volantem – v případě odmítní zkoušky (§ 5 zákona č. 361/2000 Sb., o provozu na silničních komunikacích) vysoké pokuty, zabránění v jízdě a další právní následky založené na presumpci požití (regres pojišťovny v rámci „povinného ručení“).
- Vyšetřování otcovství, popř. mateřství - § 52a – 62a ZR nestanoví postup potřebný pro vyšetřovací úkony (odběr vzorků), resp. sankce za protivení se.
- Velmi stručný § 127 OSŘ umožňuje soudu uložit účastníku, popř. jinému podrobení se vyšetření zdravotního stavu včetně odběru krve. Nález ÚS potvrzující možnost pokuty za odpírání odběru DNA.

Všeobecná povinnost urgentní péče

- Povinnost poskytnout první pomoc v případě urgencye obecně – trestní sankce za neposkytnutí zdravotní péče, 207 – 208 TZ, kvalifikovaná sankce pro profesně povinné a výslovně pro řidiče.
- Existují implicitní limity při poskytování urgentní první pomoci (vlastní riziko, nemožnost poskytnutí kompetentní péče).
- Stav nouze jako průlom z reglementace poskytovatelů zdravotní péče. Urgentní péči může – protože musí - poskytnout kdokoli, kdekoli a jakkoli.

Povinnost poskytnutí urgentní péče zdravotníkem mimo zdravotnické zařízení a službu a v něm

- Povinnost urgentní péče ze strany zdravotníka (definice zdravotníka na páté přednášce) v nahodilém případě mimo zdravotnické zařízení a službu: dosud 55 odst. 2 písm. c zákona o péči o zdraví lidu, nově 49 ZZS.
- Určitě připadají v úvahu sankce při selhání: TZ a kárný postih v případě vyšších zdravotnických profesí.
- Na pracovišti a ve službě je samozřejmě povinnost také na základě pracovního poměru či závazku, tj. lze sankcionovat pracovním právem.

Povinnost zdravotníků a zdravotnického zařízení jako instituce poskytnout urgentní zdravotní péči

- Povinnost ze strany poskytovatele zdravotní péče (dříve nesprávná formulace dopadající na zdravotníky): povinnost přijímání a ošetření v urgentních situacích.
- Možnosti odmítnutí z kapacitních důvodů - 48 ZZS, netýká se urgentní péče.
- Jak právo reguluje ty případy, kdy nemocnice si mezi sebou pacienta přehazují? Neexistují jednoznačné postupy, spádové oblasti mají omezený význam.

Povinnost poskytovat neurgentní zdravotní péči

- Autorizace (přednáška 6) obecně předpokládá všeobecné poskytování zdravotnické péče, žádnou svévoli při výběru pacientů.
- U veřejných poskytovatelů vyplývá z jejich podstaty, diferenciace mimo rámec zákona by měla být považovaná za nepřípustnou (podobně jako u veřejných škol)
- Zákaz diskriminace mezi pacienty obecně vyplývá z antidiskriminačního práva (zákon o rovném zacházení).
- Zákaz diskriminace mezi pojištěnci – odmítání pojištěnce – ukládá zákon o veřejném zdravotním pojištění.

Legitimní důvody odepření neurgentní péče

- překročení kapacity, nedostatek zařízení a materiálu apod.
- Důvodný nedostatek důvěry mezi lékařem a pacientem, vyvolaný mimo kontaktem mimo zdravotnictví nebo nedostatkem spolupráce pacienta? České právo neupravuje zřetelně možnosti a meze.
- Obvykle se řeší dobrovolným rozchodem, ale nefunguje to vždy.
- Nyní jsou zakotvené povinnosti pacienta, bylo by na jejich porušování možné poukázat?

Povinnost součinnosti při zabezpečování zdravotní péče

- Rodiče, opatrovníci, ale v určitých situacích také pedagogové, vychovatelé apod. mají povinnost zajistit dětem zdravotní péči.
- Vzhledem k její bezplatnosti zatím není problémem jejich schopnost tuto péči uhrazovat.
- Co ale při ústupu od veřejně hrazené péče a nástupu rozsáhlejší spoluúčasti?
- Bezpochyby nelze rodičovskou nebo jinou srovnatelnou odpovědnost interpretovat tak, že je třeba zajistit jakoukoli nadstandardní péči.

Povinnosti pacienta

- ZZS poprvé konečně vymezuje povinnosti pacienta při přijímání péče - 41
- - obecně oznamovat významné skutečnosti, prokazovat totožnost
- - dodržovat léčebný režim (s nápomocí reagující na nemoci danou nekázeň)
- - dodržovat nemocniční řád
- - dopadá na zákonného zástupce v mezích jeho donucovacích schopností

Povinnost platit a důsledky neplacení

- Legální platby (např. předepsané regulační poplatky, úhrada nadstandardní péče, úhrada nehrazených zákroků, platba za pacienty – nepojištěnce) mohou být vymáhané jako jiné pohledávky.
- Mohlo by být důvodem pro odepření neurgentního zákroku neuhrazení vyplývající ze neuhrazené spoluúčasti na minulých zákrocích nebo důvodná obava, že zdravotnický zákrok nebude uhrazen?